

Formovanie historickej pamäte o Ľudovítovi Štúrovi v Matici slovenskej v rokoch 1863 – 1875

Rastislav Molda

Keď 12. januára 1856 Ľudovít Štúr podľahol následkom strelného poranenia, ktoré utrpel na poľovačke v decembri predchádzajúceho roka, táto správa sa medzi slovenskou inteligenciou pomerne rýchlo rozšírila. Prispela k tomu jednak vzájomná korešpondenčná informovanosť slovenskej inteligencie, ako aj nekrológy v novinách. Štúrovu rodinu informovali hlavne národovci a jeho priatelia pôsobiaci v Modre, a to predovšetkým Ján Kalinčiak. Práve on listom upovedomil Ľudovítovho mladšieho brata Janka Štúra najskôr o postrelení a neskôr aj o úmrtí: *„Napadol pekný biely sniežik hneď v noci na hrob jeho a zakryl ho svojou čistou rúškou; a matka zem ho privinula do lona svojho materského, a my siroty smútime, boľstíme nevediac, že mu tam lepšie ako na tomto chladnom, trápnom svete...”*¹

Už samotný Štúrov pohreb uskutočnený 15. januára možno považovať za národné podujatie, na ktorom sa zúčastnili priatelia zosnulého a podľa dobových správ aj študenti odetí v národnom kroji i početný ľud všetkých stavov: *„Pruvodní zástup, jak z měšťactva tak i z vesničanu sestavající, byl hodně valný, též i více čestných duchovního a světského stavu osob ze vzdálenějších kraju se dostavil; – ano i krásna pleť z nejdlehlějších končin, při všeliké ostrosti zimy a pošmournosti sichravého počasí došla, nechybovala.”*² Tento citát je z rozsiahlej správy uverejnenej v prílohe *Světozor* provládnych *Slovenských novin* vychádzajúcich vo Viedni, ktoré podrobne informovali o poslednej rozlúčke s Ľudovítom Štúrom. O výnimočnosti pohrebu informoval aj Daniel Lačný, človek, ktorý opatroval Štúra v posledné dni.³ Podľa Lačného: *„Tak slávneho pohrabu nebolo od tej doby v Modre. Pred rakvou kráčali dvaja študenti, krížmo šable držiaci s nastoknutými na nich citrónmi; za nimi išla panna, nesúca veniec na tanieri; rakev nieslo 12 remeselníkov, 12 študentov a 12 roľníkov zamieňavo; s oboch strán rakve niesli dvanásť horiacich fakiel.”*⁴

Krátko po úmrtí začali jeho priatelia a kolegovia podnikat kroky, aby sa Ľudovít Štúr stal „plnohodnotnou“ súčasťou historickej pamäte Slovákov. Obávali sa, že sa naňho zabudne. Avšak Štúr už počas života pracoval na svojej mýtizácii. Tá bola založená

¹ List Ján Kalinčiak Jankovi Štúrovi z 19. januára 1856. Citované podľa: [online] Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1055/Kalinciak_Z-korespondencie/5> [30.12.2015]

² *Světozor. Slovenské noviny*, 1856, č. 15, s. 9. Citované podľa: MAŤOVČÍK, Augustín – ŠIMKOVÁ, Ludmila. *Ľudovít Štúr. Biografické kalendárium a personálna biografía*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, s. 82.

³ ZAJAC, Peter. Paradoxy Ľudovíta Štúra. [online] Dostupné na internete: <<http://www.konzervativizmus.sk/article.php?5983>> [30. 12. 2015]

⁴ LAČNÝ, Daniel. Príspevok k životopisu Ľudovíta Štúra. In *Slovenské pohľady*, 1899, roč. 19, č. 1, s. 16.

na legendickom motíve kristologického utrpenia a vzkriesenia. Jeho jadrom je list Hurbanovi z 18. apríla 1853, ktorý Štúr napísal po úmrtí Adely Ostrolúckej: „*My chitili sme sa do služby ducha, a preto preísť musíme cestu života trnistú.*“⁵ V politických podmienkach vtedajšieho Uhorska, ani na základe rozvoja slovenského národného hnutia nebolo jednoduché formovať historickú pamäť o Štúrovi, no i napriek týmto okolnostiam sa vytvoril kánon, ktorý s minimálnymi obmenami pretrval dodnes.⁶

Slováci, tak ako každá ďalšia národná komunita, si vytvorili a stále vytvárajú selektívnu skupinu osobností, ktorým sú pripísané úlohy zakladateľov národa, tvorcov, širiteľov či podnecovateľov národotvorných aktivít. Národný kolektív ich velebí, vzdáva im úctu a to aj slávnosťami, ktoré uskutočňuje pri príležitostiach súvisiacich s ich životom a dielom. Národní velikáni sa pripomínajú aj prostredníctvom tlače, čím sa pomerne ľahko formuje pamäť o nich.⁷ Podobne to bolo i s formovaním pamäte o Ľudovítovi Štúrovi ako o národnom hrdinovi. Posmrtné formovanie obrazu národného hrdinu je: „*súhrn obrazov a symbolov, ktoré tvoria, formujú a svojim spôsobom pestujú spoločensko-politickí dejatelia, publicisti, krásna literatúra, film, divadlo, organizátori verejných podujatí a zhromaždení, miestni rečníci i ústrední politici. Oslavy a pohreby osobností, aktivity ktorých tvoria kostru národného príbehu, sú ideálnym miestom a prostriedkom na posilňovanie národnej spolupatričnosti.*“⁸

S rozvojom historickej pamäte o Ľudovítovi Štúrovi je dôležité, aby bola známa jeho vizuálna podoba, teda aby sa do širšieho povedomia dostali jeho portréty, dagerotypie či litografie. Veď ľahšie sa nám pamätá na národných dejateľov, ktorí majú svoju tvár. Taktiež sa Štúrove vyobrazenia mohli stať súčasťou literárnych prác o ňom. Súčasne bolo potrebné, aby sa v historickej pamäti Slovákov vedelo o Štúrových skutkoch a životných peripetiách. To sa dalo pomerne ľahko doceliť práve prostredníctvom literárneho opisu vo forme biografie. Takto mala osoba, na ktorú sa spomína, svoju podobu a vedelo sa aj o jej činoch. Pre formovanie historickej pamäte majú svoj význam aj sochy či pamätné tabule, ktoré sa pri výročiach narodenia alebo úmrtia stávali pútnickými miestami. V podmienkach Uhorska, v druhej polovici 19. storočia, nebolo možné nechať postaviť príslušníkom slovenskej elity sochy, preto sa miestami spomienky stávali najmä cintoríny a hroby

⁵ ZAJAC, ref. 3.

⁶ K tomu pozri viac: DEMMEL, Jozef. *Ľudovít Štúr. Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2015, s. 24-32.

⁷ KODAJOVÁ, Daniela. Posmrtný život Ľudovíta Štúra. In *Nové kontexty života a diela Ľudovíta Štúra. Zborník z vedeckého seminára konaného v dňoch 28. a 29. októbra 2010 v Modre*. Modra: Modranská muzeálna spoločnosť a SNM – Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre, 2012, s. 222.

⁸ *Tamže*, s. 223.

osobností. Aj preto bolo dôležité, aby mal Štúr dôstojné miesto posledného odpočinku, slúžiace aj ako pútnické miesto.

Historička Daniela Kodajová v súvislosti s analyzovanou problematikou v publikácii *Mýty naše slovenské* výstižne napísala: „*Ludovít Štúr patrí u nás k politickým osobnostiam prvej garnitúry a ako taký má svoje miesto v učebniciach. Postavy z učebníc sú vždy vystavené nebezpečenstvu, že budú žiť svojím, akoby posmrtným životom.*“⁹ Ambíciou tejto štúdie je snaha podať odpovede na otázky súvisiace so Štúrovým „posmrtným životom“ a jeho spojitosť s Maticou slovenskou. Chronologicky sme problematiku vymedzili rokmi 1863 – 1875, teda do obdobia fungovania Matice. Avšak pre komplexnosť spracovania sme analyzované problémy sledovali pred rokom 1863, ako aj po roku 1875. Zamerali sme sa nasledujúce otázky: Akým spôsobom sa Matica slovenská v spomínanom časovom období pričinila o formovanie historického kánonu Ľudovíta Štúra do tej podoby, ako ho poznáme dnes. Druhou skúmanou otázkou bolo, akým spôsobom Matica slovenská v rokoch 1863 – 1875 prispela k formovaniu historickej pamäte o Ľudovítovi Štúrovi. Na načrnuté otázky sa pokúsime odpovedať v troch oblastiach. Prvou je angažovanosť Matice pri tvorbe Štúrovho životopisu ako literárnej práce, ktoré mala slovenskej inteligencii priblížiť jeho život a dielo. Druhou časťou je zasadenie sa Matice pri tvorbe Štúrovho portrétu, ktorý si inštitúcia nechala vyhotoviť u maliara Jozefa Božetecha Klemensa. Poslednou časťou je angažovanosť Matice pri tvorbe Štúrovho náhrobku na cintoríne v Modre.

K téme historickej pamäte o Ľudovítovi Štúrovi už vyšla odborná publikácia,¹⁰ viacero vedeckých štúdií¹¹ i populárno-vedeckých článkov.¹² Táto štúdia si kladie ambíciu, na základe neznámeho archívneho materiálu z fondov Matice slovenskej, doplniť vyššie publikované výsledky.

Dlhá cesta k jednému životopisu

Biografia je dôležitým nástrojom pre poznanie životných peripetií osoby, ktorú opisuje. Častokrát ide o dôležitú osobnosť politického, kultúrneho, umeleckého či vedeckého zamerania, ktorej životné osudy sú zaujímavé, podnetné a dokážu ovplyvniť i nasledujúce

⁹ KODAJOVÁ, Daniela. Politický testament Ľudovíta Štúra? In KREKOVÍČ, Eduard – MANNOVÁ, Elena – KREKOVÍČOVÁ, Eva. *Mýty naše Slovenské*. Bratislava : Historický ústav SAV, Ústav etnológie SAV, Sociologický ústav SAV, 2005, s. 110.

¹⁰ MIHALKOVIČOVÁ, Beáta. *Ľudovít Štúr a pamätné miesta*. Bratislava : Dajama, 2014, 80 s.

¹¹ KODAJOVÁ, ref. 7, s. 222-244; DEMMEL, ref. 6, 368 s; KOMORA, Pavol. Prvý pomník Ľudovíta Štúra z roku 1872 v Modre. In *Pamiatky a Múzea*, 2015, roč. 64, č. 3, s. 59-62.

¹² HRDLOVIČOVÁ, Sylvia. Hrob Ľudovíta Štúra v historickej pamäti národa. In Historyweb.sk. [online] Dostupné na internete: <<http://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/hrob-ludovita-stura-v-historickej-pamati-naroda#.VkBiWkvMLp4>> [30.12.2015]

generácie. Práve preto sa autori biografíí rozhodli sprístupniť životné osudy významných osobností širšiemu publiku.

Po smrti Ľudovíta Štúra bolo z pohľadu formovania historickej pamäte potrebné a dôležité, aby jeho meno a skutky neupadli do zabudnutia. Rozhodujúcim bolo neustále si Štúra pripomínať, čo sa dalo pomerne jednoducho docieľiť prostredníctvom poznania jeho života spracovaného v biografii. Už v roku 1856, keď Štúr zomrel, uverejnil Daniel Gabriel Lichard v prílohe *Slovenských novín Světozor* krátky životopisný náčrt.¹³ Mierne rozšírený text bol následne publikovaný aj v kalendári *Časník* na rok 1857,¹⁴ ktorý taktiež zostavoval Lichard. Dôležitosť Štúrovej biografie v kalendári podčiarkuje aj fakt, že zostavovateľ v úvode kalendára, pred titulnou stranou zaradil aj Štúrov litografický portrét od srbského umelca Anastasa Jovanovića (o diele a umelcovi viac nižšie). Novinár a vydavateľ Lichard vykreslil Štúra ako jedného z najviac zaslúžilých mužov o vzkriesenie slovenského národa. Autor svojím pomerne krátkym profilom načrtol schému životnej cesty Štúra (nezapracoval tu Štúrovo angažovanie sa v búrlivých rokoch 1848/49, ani jeho život po revolúcii), ktorá sa stala vzorom aj pre ďalšie rozsiahle biografie, a to hlavne pre prácu Jozefa Miloslava Hurbana. Lichard v texte nezobrazil Štúra ako výlučne vodcovskú osobnosť a ani jeho neomylnosť tu nie je samozrejmosťou.¹⁵

Ďalšiu snahu o vznik rozsiahlejšieho Štúrovho životopisu z prelomu 50. a 60. rokov 19. storočia možno pripísať Pavlovi Dobšinskému. V tom čase pôsobil ako profesor na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici a súčasne vydával literárny časopis *Sokol*. Práve v tomto periodiku uverejnil výzvu, ktorou apeloval na priateľov a súčasníkov Ľudovíta Štúra, aby pripravili jeho životopis. Taktiež tu uverejnil aj výzvu na začatie finančnej zbierky, ktorej výsledkom malo byť postavenie pomníka Štúrovi na jeho hrobe. Dobšinského iniciatívu teda možno považovať za úsilie si „Štúra nielen pripomínať, ale cielene formovať pamäť o ňom ako o mužovi so zásluhami na národnom hnutí.“¹⁶ Dobšinský plánoval životopis publikovať v *Sokole*, avšak kvôli nezhodám v lýceu musel Banskú Štiavnicu opustiť a zastavil aj vydávanie časopisu. Na výzvu, ktorú v periodiku uverejnil, zareagoval jeden autor a poslal Dobšinskému text nazvaný *Život a účinkovanie Ľudovíta Štúra*. Autora sa nám doposiaľ

¹³ LICHARD, Daniel Gabriel. Ľudevít Štúr (Nar. dne 28. října 1815. † 12. ledna 1856). In *Světozor. Slovenské noviny*, 1856, č. 9; LICHARD, Daniel Gabriel. Ľudevít Štúr (Nar. dne 28. října 1815. † 12. ledna 1856). In *Světozor. Slovenské noviny*, 1856, č. 12.

¹⁴ LICHARD, Daniel Gabriel. Ľudevít Štúr. Nar. dne 28. října 1815. † 12. ledna 1856. Časník. In *Domové pokladnice běh nový*, 1857, roč. 2, s. 195-203.

¹⁵ DEMMEL, ref. 6, s. 26.

¹⁶ KODAJOVÁ, ref. 7, s. 225.

nepodarilo identifikovať a aj tento text je zatiaľ stratený, vieme o ňom len z posudku, ktorý naň napísal Ctiboh Zoch (viac nižšie).

Od roku 1862 pokračoval vo vydávaní časopisu *Sokol* s podtitulom *Obrázkový časopis pre zábavu a poučenie* Viliam Pauliny-Tóth. Práve v prvom čísle, ktoré vydal, sa nachádza ďalší Štúrov krátky životopis, aj s jeho vizuálnym vyobrazením. Autorom textu je D. L. Č., ktorého identitu sa nám nateraz nepodarilo overiť.¹⁷

Pri vzniku Matice sa aktívne angažoval aj už spomenutý Pavol Dobšinský. Stal sa členom prvého matičného výboru, aktívne na jeho zasadnutiach vystupoval¹⁸ a opätovne otvoril otázku Štúrovej biografie. Práve na prvom zasadnutí výboru 5. augusta 1863 Dobšinský informoval, že na súbeh, ktorý vypísal ešte ako redaktor časopisu *Sokol*, „len jediný takýto životopis došiel.“¹⁹ Dobšinský navrhol, aby sa vypísala nová výzva s lehotou jedného roka, čo matičný výbor schválil. Na ďalšom valnom zhromaždení, v roku 1864, sa malo rokovať o nových životopisoch Štúra.²⁰ Avšak, približne po 8 mesiacoch od vypísania výzvy (vypísali ju v auguste 1863), na štvrtom výborom zasadnutí Matice 6. apríla 1864, matičný tajomník Michal Chrástek v Dobšinského mene predložil spis *Život a účinkovanie Ludovíta Štúra*. Ten prišiel ešte na prvú Dobšinského výzvu, publikovanú v *Sokole*. Autor predstavil Štúra ako slovenského vedca; učiteľa mládeže; redaktora novín, publicistu a spisovateľa; ako národovca či „rodu svojmu posvätného muža“; ako kresťana žijúceho a účinkujúceho podľa Krista.²¹ Výbor rozhodol, aby tento spis posúdil Ctiboh Zoch, ktorý svoj úsudok o diele predniesol na zasadnutí výboru 4. augusta 1864. Zochov štvorstranový posudok bol zamietavý a neodporúčal dielo publikovať.²² Na druhý deň sa konalo druhé valné zhromaždenie Matice slovenskej, ktoré rokovalo aj o otázkach tvorby životopisu. Keďže Ctiboh Zoch neodporúčal publikovať spomínanú prácu a na výzvu Matice z minulého roka nikto nezareagoval, uzavrelo sa „vypísanie nového súbehu na životopis L. Štúra a síce tak, aby lehota dodania práce [bola] dva roky, teda do augusta 1866.“²³ Určila sa aj odmena pre najlepšiu prácu, ktorou malo byť 40 zlatých. Ako sa ďalej v zápisnici výboru píše, má „takto honorovaný životopis L. Štúra vypracovaný byť vedecky, založený na dátach historických, so zvláštnim ohľadom na 20 ročnú časodobu, v ktorej L. Štúr žil a pôsobil,

¹⁷ D.L.Č. Ludevít Štúr. In *Sokol. Obrázkový časopis pre zábavu a poučenie*, 1862, roč. 1, č. 1, s. 21-23.

¹⁸ Zápisnica I. zasadnutia výboru Matice Slovenskej. In *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, s. 37.

¹⁹ *Tamže*.

²⁰ *Tamže*.

²¹ Archív Matice slovenskej (ďalej AMS), fond (ďalej f.) Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 126.

²² AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 126.

²³ Zápisnica druhého valného zhromaždenia Matice Slovenskej, v Turč. Sv. Martine, dňa 3. augusta 1864 vydržovaného. In *Letopis Matice slovenskej*, 1865, roč. 2, s. 16.

sostavený poriadkom chronologickým a s odvolávaním sa na pramene.“²⁴ Matičná správa mala o zámere informovať vo všetkých vtedajších novinách a literárnych časopisoch. Avšak ani o dva roky neskôr na výzvu nikto nezareagoval. Preto sa rozhodli výzvu predĺžiť ešte o rok.²⁵ Nasledujúci rok sa situácia zopakovala. Na zasadnutí matičného výboru 6. augusta 1867 sa opäť konštatovalo, že na vypísaný súbeh „*podnes žiadanej práce nedošlo*.“ Aj preto sa prijal návrh tajomníka Michala Chrásteka, aby dielo pripravil člen výboru Jozef Miloslav Hurban, „*ktorý sa i s ochotou práci tejto podvolil*.“²⁶ Hurban sa pustil do dlhej a náročnej úlohy, ktorú sa mu v čase existencie Matice splniť nepodarilo. Životopis Štúra bol prvýkrát publikovaný až na stránkach obnovených *Slovenských pohľadov*, v rokoch 1881 až 1886. Ide o významné literárne dielo, ktoré zásadne formovalo historickú pamäť Slovákov o Ľudovítovi Štúrovi. Jozef Miloslav Hurban biografiu pomenoval prosto *Ľudovít Štúr*. Dielo je po formálnej stránke biografia, do ktorej autor zaradil aj väčšie množstvo pramenného materiálu (Štúrove listy, prejavy, články). Taktiež je možné životopis hodnotiť aj ako memoáre samotného autora o Štúrovi. Hurban sa pri koncipovaní práce nespoliehal iba na vlastnú pamäť, ale pracoval tiež so spomienkami iných Štúrových priateľov, spolužiakov a žiakov. Subjekt biografie je vykreslený ako neomylný vodca, ktorý svoj život zasvätil práci pre národ. Aj prostredníctvom tohto diela sa o Ľudovítovi Štúrovi vytvoril nemenný kánon, ktorý je platný aj v súčasnosti.²⁷

Štúrov portrét a budovanie národného panteónu

Po smrti sa Ľudovít Štúr stal, v súvislosti s formovaním historickej pamäte o ňom, vyhľadávaným objektom obrazov. Viacero vizuálnych diel zachytávajúcích jeho podobu je takpovediac učebnicovo známých. Hlavne v 20. storočí vzniklo niekoľko portrétov Štúra (*Ľudovít Štúr*, autor Július Flache, obraz z 50. rokov 20. storočia; *Ľudovít Štúr*, autorka Viera Kraicová, dielo z roku 1956; *Ľudovít Štúr ako jazdec*, autor Gejza Kieselbach, obraz z roku 1956) i obrazov s ním, ktoré pripomínali historické udalosti z národných dejín (*Návšteva Štúra, Hurbana a Hodžu u Jána Hollého na Dobrej Vode v júli 1843* od Andreja Kováčika, obraz z roku 1925; *Ľudovít Štúr na uhorskom sneme* autora Gejzu Szalaya, dielo z roku 1950;

²⁴ Zápisnica druhého valného zhromaždenia Matice Slovenskej..., ref. 23, s. 16.

²⁵ Zápisnica štvrtého valného zhromaždenia Matice Slovenskej, v Turčianskom Svätom Martine, dňa 12. septembra 1866. vydržiavaného. In *Letopis Matice slovenskej*, 1866/1867, roč. 3/4, s. 109.

²⁶ Zápisnica XVII. zasadnutia výboru Matice Slovenskej. In *Letopis Matice slovenskej*, 1866/1867, roč. 3/4, s. 85.

²⁷ DEMMEL, ref. 6, s. 29-30.

Slovenskí dobrovoľníci v septembri 1848 od Martina Benku, obraz z rokov 1955-1956).²⁸ Tieto diela svoj predmet vyobrazovali neraz v súlade s historickým kánonom o Ľudovítovi Štúrovi, a tak stojí Štúr nebojácne na čele slovenských dobrovoľníkov, plamenne reční na uhorskom sneme či spolu so svojimi priateľmi absolvuje návštevu u básnika Hollého, ktorého ich generácia obdivovala, a ktorý podľa tradície odporúčal novokodifikovaný jazyk ako ten pravý pre národ.

Počas života Ľudovíta Štúra vznikli jeho štyri vizuálne znázornenia. Jeden dagerotyp,²⁹ jedna fotografia na slanom papieri a dve grafiky – litografie³⁰. Práve technika zvaná dagerotypia ako predchodkyňa fotografie, ako aj fotografia na slanom papieri nám umožňujú vidieť reálnu Štúrovu podobu. Všetky ostatné znázornenia sú interpretáciou reality, ktoré nám neraz ukazujú romantickú podobu Štúra, ako si ju pamätáme zo slovenských bankoviek. Na dagerotype³¹ z roku 1849 zachycujúcom slovenských vyslancov k panovníkovi, sa Štúr ako mladý muž tretí sprava v hornom rade, pozerá priamo do objektívu, má prísny a odhodlaný pohľad a nielen hustú tmavú hrivu, ale aj bohaté fúzy a bradu. Je štíhly a pôsobí sebavedomo a rozhodne. Ďalším znázornením, ktoré zachytáva Štúra počas jeho života, je diplom zo Slovanského zjazdu v Prahe z roku 1848, na ktorom sú zobrazení najvýznamnejší účastníci podujatia. Autorom grafického listu je český maliar Josef Vojtěch Hellich³² a súčasťou diplomu je aj báseň Václava Hanku. Štúr je znázornený na ľavej strane diplomu. V roku 1848, keď sa stal Štúr poslancom uhorského snemu, vznikla aj litografia srbského umelca A. Jovanovića,³³ ktorý znázornil Štúra podľa vlastnej vizuálnej pamäte.

Posledným, považovaným za najvernejšie a najrealistickejšie znázornenie, je portrét – fotografia na slanom papieri – pravdepodobne z roku 1850, neznámeho autora. Práve toto vyobrazenie sa stalo predlohou pre ďalšie obrazy Štúra. V roku 1861 bol vyhotovený

²⁸ Obrazy pozri v: KOMORA, Pavol. *Ľudovít Štúr (1815-1856). Reformátor slovenskej spoločnosti*. Bratislava : Slovenské národné múzeum-Historické múzeum, 200 s.

²⁹ Technika nazvaná dagerotypia je prvou prakticky použiteľnou metódou fotografovania, ktorej využívanie sa datuje do roku 1839.

³⁰ Litografia (kameňotlač) je grafickou technikou (tlač z plochy) pre vytváranie grafických listov a ilustrácií do kníh, ktorá sa uplatňovala hlavne v 19. storočí.

³¹ Autor dagerotypu nie je známy a podľa Márie Valovej tvorcami diela nie sú cisárski dvorní fotografi, bratia Angererovci. Pozri viac: VALOVÁ, Mária – ORAVEC, Peter. Nové poznatky o portrétoch Ľudovíta Štúra a Jozefa Miloslava Hurbana. Zo zbierok Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. In *Knižnica*, 2013, roč. 14, č. 10, s. 57.

³² Josef Vojtěch Hellich (1807 – 1880) český maliar venujúci sa predovšetkým náboženským a historickým maľbám. Pracoval aj ako archeológ v Českém národnom muzeu, kde taktiež vytváral ilustrácie zbierok a to predovšetkým starožitných predmetov.

³³ Anastas Jovanović srbský litograf, ktorý bol v úzkom spojení s predstaviteľmi slovenského národného hnutia. Okrem portrétu Štúra približne v tom istom čase vytvoril aj portrét „druhého“ muža Jozefa Miloslava Hurbana.

pre Štúrov litografický portrét. Autorom je český litograf František Kolář,³⁴ ktorý dielo vytvoril ako zákazku slovenských študentov vo Viedni. Litografia sa tlačila ako grafický list. Patrí k najznámejším Štúrovým portrétom a jej súčasťou je aj jeho podpis i citát: „*My chytli sme sa do služby ducha a preto prejsť musíme cestu života trnistú.*“³⁵ Práve z tejto Kolářovej litografie vychádzal aj Jozef Božetech Klemens, ktorý pripravil na žiadosť Matice slovenskej ďalší portrét Ľudovíta Štúra – olejomalbu. Obraz bol súčasťou národnej svetlice, miestnosti, v ktorej sa pravidelne uskutočňovali valné a výborové zhromaždenia. Okrem obrazu Štúra mala Matica v národnej svetlici aj obrazy panovníka Františka Jozefa a jeho manželky Alžbety Bavorskej, ktorých autorom bol Peter Michal Bohúň.³⁶ Obraz Ľudovíta Štúra bol súčasťou budovania národného panteónu v Matici, keďže k už spomenutým obrazom panovníka a jeho manželky pribudli aj nasledujúce: podobizeň Andreja Sládkoviča, autorom ktorej bol Klemens,³⁷ obraz kanonika Juraja Tvrdeho,³⁸ ale aj busty básnika Jána Hollého a Jozefa Karola Viktorina.³⁹ Nechýbali ani obrazy prvého podpredsedu Matice Karola Kuzmányho (kópia staršieho obrazu)⁴⁰ a obraz prvého predsedu, banskobystrického biskupa Štefana Moyzesa.

Vedenie Matice slovenskej štylizovalo spolok do podoby celoslovenskej národnej ustanovizne. Z tejto pozície budovalo kánon o Štúrovi, ktorého súčasťou sa stal aj nový romantický portrét. Genéza výtvarného diela je taktiež zaujímavá. S návrhom nechať namaľovať Štúrova podobizeň a okrášliť ňou Národnú svetlicu prišiel člen matičného výboru Bedřich Baltík,⁴¹ v tom čase evanjelický farár v Liptovskom Svätom Mikuláši. Matičný výbor na zasadnutí 7. augusta 1872 poveril Viliama Paulinyho-Tótha, aby oslovil maliara a bývalého matičného výborníka Jozefa Božetecha Klemensa.⁴² Ten svoj umelecký talent preukázal už v minulosti. Portrétoval viacero príslušníkov slovenského národného hnutia, podľa jeho vizuálnych návrhov boli vytvorené memorandové šperky a pri zakladaní Matice slovenskej bol tiež činným, keďže je autorom matičného znaku. Na základe Klemensovho

³⁴ František Kolář (1825 – 1894) český maliar, ilustrátor a grafik, pôsobiaci vo Viedni, kde mal úzke väzby na slovanských študentov.

³⁵ VALOVÁ, Mária. Obrazová galéria z fondu Ľudovíta Štúra v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In *Knižnica*, 2011, roč. 12, č. 10, s. 70.

³⁶ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 758.

³⁷ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 1856.

³⁸ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 2043.

³⁹ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 1700.

⁴⁰ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 2057; signatúra 2059.

⁴¹ Bedřich (Fridrich) Baltík (1834 – 1919) náboženský spisovateľ, v čase svojho návrhu pôsobil ako evanjelický kňaz v Liptovskom Svätom Mikuláši. V prvej polovici 70. rokov 19. storočia obhajoval slovenské patronátne gymnázia i Maticu slovenskú. Neskôr sa stal vysokým cirkevným hodnostárom, od roku 1875 liptovským seniorom a od roku 1890 biskupom preddunajského dištriktu sídliaceho v Balassgyarmate.

⁴² Zápisnica X. valného zhromaždenia Matice Slovenskej, v Turč. Sv. Martine 7. augusta 1872 odbývaného. In *Letopis Matice slovenskej*, 1872, roč. 9, s. 84.

výtvarného návrhu bola pred prvým valným zhromaždením Matice slovenskej 3. augusta 1863 postavená i slávobrána, pri ktorej v Turčianskom Svätom Martine vítali biskupa Moyzesa. S Maticou úzko spolupracoval počas celej doby pôsobenia, čoho výsledkom sú aj ilustrácie pre matičný *Letopis*. Klemens bol tiež aktívnym členom matematicko-prírodného odboru Matice slovenskej a do zbierky matičného múzea získal významné archeologické pamiatky. K jeho aktívnej matičnej činnosti prispelo i to, že od roku 1863 pôsobil na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici, kde vyučoval matematiku, zemepis a kreslenie. Vďaka tomu bol v úzkom kontakte s bystrickými matičiarmi. Pauliny-Tóth v koncepte listu maliarovi Klemensovi,⁴³ ktorý sa zachoval v Archíve Matice slovenskej, píše, že valné zhromaždenie 7. augusta 1872 prijalo návrh člena výboru Bedřicha Baltíka, aby matičná dvorana „*ozdobená bola i obrazom nebohého výtečníka Ľudevíta Štúra*“. Umelcov honorár sa mal uhradiť zo základiny určenej na Štúrov pomník.⁴⁴ Klemens neváhal a podľa litografie Františka Kolařa vytvoril olejomalbu. Kedy presne bol obraz vyvesený v priestoroch Matice slovenskej sa nám nepodarilo verifikovať, no v auguste 1873 už v Národnej svetlici visel, čo dokladá aj ďalšia korešpondencia. Problém nastal s vyplatením honoráru umelcovi. Klemens sa listom v auguste 1873 obrátil na Viliama Palínyho-Tótha a urgoval vyplatenie honoráru, ktorý mu mal poslúžiť na cestu do Viedne, kde sa v roku 1873 konala svetová výstava.⁴⁵

Klemensov obraz Ľudevíta Štúra patrí dodnes medzi tie, ktoré najviac zafixovali Štúrovu vizuálnu podobu v historickej pamäti. Často sa stáva ústredným vizuálnym námetom obálok kníh o Štúrovi. Činnosť Matice bola v roku 1875 na základe uznesenia uhorskej vlády najskôr zastavená a neskôr bol spolok zatvorený. Matičný majetok na základe zákona prepadol v prospech uhorského štátu, a preto sa vynára otázka: Aký bol ďalší osud obrazu? Traduje sa, že obraz Štúra predstaviteľa Matice „zachránili“, čiže ho niekto z priestorov Matičnej dvorany odniesol a ukryl. Ak sa na vec pozrieme z pohľadu platných uhorských zákonov, podľa ktorých matičný majetok prepadol v prospech štátu, možno povedať, že obraz bol „odcudzený“.

Štúrov pomník v Modre a Matica slovenská

Po prekvapivej a tragickej Štúrovej smrti bolo snahou slovenskej inteligencie postaviť mu minimálne dôstojný náhrobok. Príslušníci slovenského národného hnutia si uvedomovali

⁴³ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 2055.

⁴⁴ Zápisnica X. valného zhromaždenia Matice Slovenskej, v Turč. Sv. Martine 7. augusta 1872 odbývaného. In *Letopis Matice slovenskej*, 1872, roč. 9, s. 84.

⁴⁵ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 2494.

dôležitosť patričného ohodnotenia Štúrovho života, ktorým okrem náhrobku mohli byť aj sochy, pomníky či pamätné tabule. V druhej polovici 19. storočia sa v podmienkach Uhorska osobnosti, akou bol Štúr, pomníky či tabule stavať a odhaľovať nemohli. Nebolo to možné: „*Ani krátko po smrti, ani k výročiam revolúcie 1848, ba dokonca ani v 90. rokoch 19. storočia, kedy sa v Uhorsku v súvislosti s milénárnymi oslavami, mestá a mestečká, ulice a námestia pretekali v počte zorganizovaných slávností a odhalení svetských pomníkov, ktoré sa stávali novými dominantami miest.*“⁴⁶ Avšak už samotný Štúrov hrob mal ambíciu, obdobne ako to bolo v prípade miesta posledného odpočinku Jána Hollého na Dobrej vode,⁴⁷ stať pamätným miestom, kde by sa pri Štúrových jubileách stretávali Slováci.

Ako sme už vyššie spomenuli, hlavným iniciátorom spomínania na Štúra bol Pavol Dobšinský. Ten aktivizoval slovenských národovcov, aby prispeli do zbierky na pomník, vyhlásenej a prezentovanej na stránkach časopisu *Sokol*. Aj napriek úsiliu Dobšinského i iných Štúrových osobných priateľov zostával hrob bez pomníka. Podľa dobových svedectiev bol jediným označením ružový ker. Na hrob ho zasadil národovec Vendelín Kutlík.⁴⁸

Podobne, ako to bolo v prípade Štúrovho životopisu, aj v prípade budovania náhrobného pomníka sa celá agenda po roku 1863 preniesla do správy Matice. Už pri vzniku Matice, počas tretieho výborového zhromaždenia, informoval iniciátor zbierky Pavol Dobšinský, že spravuje sumu v hodnote 300 zlatých, ktorú navrhol ešte dva roky úrokovať pod správou Matice. Výbor to po zákonom prepísaní zbierky na Maticu odsúhlasil.⁴⁹ Do roku júna 1872, keď sa pristúpilo k realizácii stavby kamenného náhrobku, suma narástla na hodnotu 1322 zlatých 57 grajciarov, 1 dukát a 1 rubel.⁵⁰

Vedenie inštitúcie, najskôr prostredníctvom tajomníka Michala Chrásteka a neskôr pod vedením Viliama Pauliny-Tótha, iniciovalo spoločne s mestom Modra a tamojším slovenským a nemeckým evanjelickým a. v. cirkevným zborom stavbu náhrobku. Za Maticu úradné záležitosti viedol Pauliny-Tóth, ktorý komunikoval s Danielom Minichom, farárom v Modre. Práve miestny evanjelický farár informoval verejnosť o zložitej atmosfére vo svojej farnosti. V Modre pôsobil Ľudovít pomerne krátko a „iba“ ako súkromná osoba, vychovával deti svojho brata Karola. Karol Štúr bol v meste váženejšou osobou, pôsobil tu ako rektor gymnázia a ako farár slovenského evanjelického a. v. cirkevného zboru. Obaja boli pochovaní

⁴⁶ KODAJOVÁ, ref. 7, s. 226.

⁴⁷ K tomu pozri viac: FORDINÁLOVÁ, Eva. *Ján Hollý v slovenskom národno-kultúrnom vedomí*. Bratislava : Veda; TYPI Universitas Tyrnaviensis vydavateľstvo Trnavskej univerzity, 2007, s. 15-35.

⁴⁸ KODAJOVÁ, ref. 7, s. 225. Pozri aj: PAVÚKOVÁ, Oľga. Pamätníky Ľudovíta Štúra v Modre. In *Literárnomuzejný letopis*, 1980, roč. 14, s. 202.

⁴⁹ Zápisnica III. zasadnutia výboru Matice Slovenskej. In *Letopis Matice slovenskej*, 1864, roč. 1, s. 49.

⁵⁰ DOBŠINSKÝ, Pavol. Pomník Ľudovíta Štúra. In *Národné noviny*, 1872, roč. 3, č. 67, s. 3-4.

na miestnom cintoríne, vedľa seba, čo sa časom ukázalo ako nemalý problém. Modranský cirkevný zbor by radšej postavil pomník Karolovi, alebo jeden spoločný obom.⁵¹ Konštatoval to aj Minich, podľa ktorého Ľudovítov hrob nie je na peknom priestrannom mieste a bezprostredne vedľa neho je pochovaný jeho brat Karol. Ďalej sa v časopise *Sokol* vyjadril: „*Ja by som sa už i o to postaral, aby cirkev modranská bola nebohému Karolovi pomník postavila, ale som to práve preto neurobil, žeby Ľudevítovmu pomníku ešte viacej miesta odňatô bolo*“.⁵² Možno aj v dôsledku týchto okolností komplikovane riešiteľnej situácie ustúpila záležitosť s budovaním pomníka do úzadia. Na verejnosti, na stránkach tlače, sa objavila až o desať rokov neskôr. V roku 1871 sa v *Národných novinách* objavila kritika nedokončeného projektu: „*...hrob prvého slovenského syna, [...] v ktorom tento veľký muž spočívá, neoznačuje ani len jednoduchý kameň, ani kríž, ba ani len drevený kôl. Keby p. Vendo Kutlík nebol zasadil naň ružový ker, možné, žeby sme už ani neznali, kde drahé zemske pozostatky nášho veľikána spočívajú*“.⁵³ Po tejto kritike sa zintenzívnila aj činnosť matičnej správy, ktorá aktívne komunikovala s farárom Minichom.⁵⁴ Matičný výbor na zasadnutí 17. mája 1872 určil komisiu v zložení Daniel Minich, Ján Jaromír Mayer a Peter Jamnický, ktorí mali zabezpečiť všetky právne, administratívne a technické úkony potrebné k osadeniu náhrobného kameňa. Autorom architektonického riešenia Štúrovho náhrobného pomníka, ako aj jeho zhotoviteľom bol prešporský kamenársky majster Franz Friegler. Z finančnej zbierky bolo vyčlenených 600 zlatých, ktoré poslúžili na úhradu prác a dopravu.⁵⁵ Osadenie pomníka sa uskutočnilo 26. novembra 1872 a železné mreže, ktorými bol náhrobok obohnaný, pribudli 6. decembra 1872. Pomník kamenársky majster navrhol do podoby novorenesančného obelisku, pričom celý náhrobok bol vysoký 9 stôp a 3 palce (približne 277 cm). Na čelnej strane bol okrem mena nebožtíka aj dátum jeho narodenia (chybný dátum 22. október 1815) a úmrtia. V strede bol znázornený vavrínový veniec a v spodnej časti pomníka v kruhu slovenský znak – dvojkríž na trojvrší.⁵⁶

Zo zbierky iniciovanej Pavlom Dobšinským sa Matici v spolupráci so slovenským evanjelickým a. v. cirkevným zborom v Modre po takmer 13 rokoch od prvotného známeho podnetu podarilo na hrob Štúra osadiť pomník. Pri jeho odhalení pravdepodobne neprebehla žiadna slávnosť, aspoň o tom historické pramene nehovoria. Menšia slávnosť sa uskutočnila

⁵¹ KODAJOVÁ, ref. 7, s. 225-226.

⁵² MINICH, Daniel. Pomník Štúrov. In *Sokol*, 1860, č. 10, s. 84.

⁵³ DUNAJSKÝ, Ján. Od Dunaja. In *Národné noviny*, 1871, roč. 2, č. 120, s. 4.

⁵⁴ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 1925; signatúra 1926; signatúra 2174.

⁵⁵ KOMORA, Pavol. Prvý pomník Ľudovíta Štúra z roku 1872 v Modre. In *Pamiatky a Múzeá*, 2015, roč. 64, č. 3, s. 59.

⁵⁶ *Tamže*, s. 60.

nasledujúci rok počas Sviatku všetkých svätých. Pomník bol okrášlený a osvetlený lampami, železnú ohradu modranské ženy ozdobili girlandami, kvetmi a vencami. Tie pokryli aj celý hrob.⁵⁷

V súčasnosti má hrob inú podobu, pretože náhrobný areál bol zmenený v roku 1964. Na jeho zmenách sa intenzívne pracovalo už od roku 1947. Práce, ktoré zmenili výzor pietneho miesta, boli ukončené osadením novej sochy s názvom *Slovenská jar* na podstavce nad centrálnou mramorovou platňou hrobu Ľudovíta Štúra. Pôvodný náhrobný kameň bol spolu s ďalšími pomníkmi odstránený. Autorom nového pomníka je akademický sochár Jozef Kostka. Slávnosť odhalenia sa konala 26. júna 1964 a bola skromná. Socha *Slovenská jar* bola osadená predovšetkým z dôvodu nadchádzajúceho okrúhleho 150. výročia narodenia Ľudovíta Štúra.⁵⁸

Záver alebo záchrana cti

Okrem vyššie predstavených aspektov formovania historickej pamäte o Štúrovi sa poprední predstavitelia Matice slovenskej postarali aj o zachovanie jeho „dobrého“ mena. Z vyzbieraných peňazí zaplatili Štúrovu dlžobu, ktorú zanechal u prešporského krajčírka Štefana Horníka. Ten bol známy ako autor slovenského národného nosiva.⁵⁹ Horník po smrti Štúra peniaze požadoval od Ľudovítovho mladšieho brata Janka. Ten peniaze nemal a s týmto problémom sa obrátil na Jána Francisciho. V tejto súvislosti Francisci 16. decembra 1861 kontaktoval iniciátora zbierky Pavla Dobšinského s prosbou o zaplatenie dlžoby zo spomínanej zbierky: *“Náš nebohý Ľudovít Štúr zanechal u krajčírka Horníka v Prešporku konto na 212 zl. 22 kr. v striebre. Horník tie peniaze požadoval od Janka Štúra, Janko ale ich zaplatiť, trebárs chcel, nemohol. Obrátil sa teda ku mne, aby vyľadal dáky prostriedok česť Ľudovítovu zachovať. Ja som najskôr myslel na zbierku: ale mi tu napadlo, že tých taxandi už i tak mnoho, a že krem toho podľa porekadla najlepšie kone najviac šibeme. Prišla mi potom Tvoja zbierka na pomník na myseľ; a ponevač česť Ľudovítovu zachovať je najvd’ačnejší pomník preňho, hovoril som i predtým, i teraz vo Viedni s našincami, ktorých jedna myseľ je tá, aby sa táto dlžoba zo zbierky na pomník zapravila. Prosím Ťa teda, aby si tie peniaze zo zbierky spomenutému Štefanovi Horníkovi, krajčírskemu majstrovi v Prešporku, čím skôr odoslal, mne o tom príležitostne poručil a v poštách to na spôsob česť Ľudovíta šetriaci*

⁵⁷ V Modre. In *Národné noviny*, 1873, roč. 4, č. 137, s. 3.

⁵⁸ HRDLOVIČOVÁ, ref. 12.

⁵⁹ Pozri reklamu v časopise *Sokol: Sokol*. 1862, roč. 1, č. 7, s. 248.

spomenul.“⁶⁰ Aj tento „problém“ prevzala po roku 1863 do svojej kompetencie Matica a snažila sa ho vyriešiť.⁶¹ Zo zbierky na pomník bola vyčlenená suma vo výške 264 zlatých. Peniaze boli krajčírovi vyplatené 28. septembra 1865,⁶² čím sa vyrovnal dlh a „očistilo“ meno.

Počas dvanásťročnej existencie sa vedenie Matice slovenskej snažilo viacerými aktivitami formovať pamäť o Štúrovi. Okrem vyššie spomenutých sa v Matici uskutočnila aj prednáška o L. Štúrovi.⁶³ Vedenie dalo podnet na zozbieranie dokumentov o ňom a taktiež sa staralo o jeho pozostalosť.⁶⁴ Z peňazí celonárodnej zbierky na Štúrov pomník, ktorá sa nevyčerpala, poskytlo vedenie Matice štipendiá slovenským študentom. Matica slovenská mala v svojich zbierkach aj pušku,⁶⁵ ktorou sa Štúr v decembri 1855 postrelil. Tú však niekto ukradol a páchatel'a sa nepodarilo odhaliť.

A Formation of the Historical Memory about Ľudovít Štúr in Matica slovenská 1863 –1875

This study aims to explain a formation of the historical memory about Ľudovít Štúr in actual conditions Matica slovenská had been functioning under in years 1863-1875. Establishment of the institution commemorated Štúr by having his portrait painted to decorate its representative room; the institution also participated in erecting a commemorative gravestone as well as publishing Štúr's biography. Due to these activities, Štúr's image emerged within the historical memory and has lasted until today.

Keywords: Ľudovít Štúr (1815 – 1856), historical memory, Matica slovenská (1863 – 1875), biography, visual depiction, gravestone

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

MOLDA, Rastislav. Formovanie historickej pamäte o Ľudovítovi Štúrovi v Matici slovenskej v rokoch 1863 – 1875. In *Štúdie k jubileu Ľudovíta Štúra*. Historia nova 10. [online] Bratislava : Stimul, 2016, s. 63-75. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino10.pdf>

⁶⁰ List Jána Francisciho Pavlovi Dobšinskému z 16. decembra 1861. In ELIÁŠ, Michal. *Listy Jána Francisciho 2 (1851-1902)*. Martin : Matica slovenská, 2004, s. 47-48.

⁶¹ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 656; signatúra 657; signatúra 658.

⁶² AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 658.

⁶³ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 1860.

⁶⁴ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 1698.

⁶⁵ AMS, f. Matica slovenská (1857) 1863-1875 (1912) I., signatúra 2344.